

ДЕТЕРМІНАНТНА РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 252–259

Наведено результати дослідження самоактуалізації як інтегрального диференційовано-рівневого феномена навчально-професійної діяльності студентів. Конкретизовано механізм активізації самоактуалізації студентів у контексті детермінантної ролі особистісних властивостей студентів.

Теорія самоактуалізації на сучасному етапі розвитку суспільства здобуває статус провідного орієнтира для зростання і розвитку особистості. Процес самоактуалізації студентів ґрунтується на послідовних свідомих виборах — це безперервний ланцюг актів самореалізації, в яких виявляється сутнісне прагнення людини стати такою, якою вона може стати.

Надумку Г. О. Балла, “характерологічні якості, що сприяють самореалізації особи”, знаходяться в межах “найважливішої складової компетентності у будь-якій сфері” [4].

Незаперечним є факт, стверджує Н. Л. Коломінський, що вищу освіту як елемент духовної сфери включено у широкий соціокультурний контекст, її стан і перспективи розвитку багато в чому визначаються системою наявних у соціумі зв'язків і відносин в освіті: “...і суб'єкт, і об'єкт, і продукт праці — психологічні феномени” [10, 91].

Особливого значення у цій ситуації набуває розвиток здатності молоді людини до самоуправління як механізму активізації процесу самоактуалізації, підвищення гнучкості мислення, формування готовності і вміння до подолання різних штампів, стереотипів, що має відбиватися не лише у змісті навчання, а передусім у процесі особистісного зростання.

Дослідження самоактуалізації студентської молоді у процесі професійної підготовки має здійснюватись у контексті факторної структури і базових категоріальних дефініцій феномена самоактуалізації: *рівень психологічного здоров'я та*

емоційної врівноваженості особистості, міра прийняття особистістю соціальних і морально-етичних норм, міра вираження професійно значущих особистісних якостей.

Дослідимо детермінантну роль особистісних властивостей, які в процесі самоактуалізації студентів під час професійної підготовки набувають характеристики мотиваційно-потребового, ціннісного, операціонально-гностичного та комунікативного компонентів інтегральної диференційовано-рівневої структури самоактуалізації майбутніх фахівців.

Концепція самоактуалізації є ключовим системоутворюючим елементом гуманістичного напрямку в сучасній психології та педагогіці, де в центрі уваги міститься ідея про те, що усвідомлене прагнення до максимально можливого розкриття свого людського потенціалу та його реалізації у практичній життєдіяльності на благо суспільства шляхом самоактуалізації є необхідним чинником повноцінного розвитку людини.

Основи теорії самоактуалізації закладені представниками гуманістичної психології (Е. Фромм, Дж. Олпорт, К. Роджерс, Х. Когут, Р. Мей, В. Франкл, К. Хорні, Ш. Бюллер, А. Маслоу, Е. Шостром) на ґрунті екзистенціальної філософії (Ф. Брендано, М. Бубер, Е. Гуссерль, А. Камю, С. К'єркегор, Л. Шестов, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс та ін.).

У вітчизняній психології найвідоміші дослідження самоактуалізації особистості у контексті освітньої навчально-професійної діяльності

пов'язані з теоретичними працями Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтьєва, Г. Костюка, К. Платонова, С. Д. Максименка, Г. О. Балла, Н. Л. Коломінського та ін.

У дослідженні особливостей самоактуалізації особистості студента важливе значення має системно-психологічний підхід, запропонований С. Л. Рубінштейном, Б. Г. Ананьєвим, В. С. Мерліним.

Розроблена Б. Г. Ананьєвим загальна структура людини і взаємозв'язків розвитку її властивостей містить у собі індивідуальність як взаємозв'язок властивостей людини як індивіда, суб'єкта діяльності, особистості. Актуальним є твердження Б. Г. Ананьєва про те, що "індивідуальність людини можна розуміти лише за умови повного набору характеристик людини" [2, 178].

Аналізуючи феномен самоактуалізації особистості студента, який є системоутворюючим чинником навчально-професійної діяльності і за метою, і за об'єктом, і за суб'єктом, необхідно звернутися до концепції В. С. Мерліна [13, 20], який ввів у психологію поняття *інтегральної індивідуальності*, під якою він розуміє *сукупність особливих властивостей, відмінних і протилежних щодо іншої сукупності, що позначена як характеристика типовості людини*. Це підтверджує наше припущення стосовно визначення самоактуалізації студентів як інтегрального, диференційовано-рівневого феномена їхньої навчально-професійної діяльності. У працях західних психологів теж приділяється багато уваги індивідуальним особливостям людей: ототожнення поняття "індивідуальність" з поняттям "особистість" [18], розгляд особистості як сполучення найбільш яскравих і примітних характеристик індивідуальності [19], визначення індивідуальних особливостей через феномени "творчі сили, стиль життя, самість" [1; 12; 14].

З метою встановлення психологічних закономірностей становлення та розвитку тієї особистості, яка є метою освітньої діяльності, а також створення відповідних умов для самоактуалізації особистості Н. Л. Коломінським розроблено методологічний принцип *особистісно-діяльнісного підходу* у дослідженні особливостей навчально-професійної освітньої діяльності. Оскільки системоутворюючим чинником є особистість студента, зауважує вчений, то "особистісно-діяльнісний підхід є продуктивним принципом для розробки шляхів професійного становлення..., передбачає розгляд навчання як удосконалення розвитку особистості" [10, 52]. Таким чином, Н. Л. Коломінський подає феномен самоактуалізації як мету

освітньої діяльності, у структурі якої містяться суб'єкт, об'єкт, технологія і механізми, психологічна і соціально-психологічна сутність яких зумовлена процесами "перетворення особистостей, взаємодії між ними не в абстрактному, а в конкретному, життєтворчому розумінні" [10, 51].

Розробка проблеми співвідношення особистісних властивостей у дослідженнях К. О. Абульханової-Славської, Л. Л. Гурової, С. Д. Смирнова, О. К. Тихомирова сприяла розкриттю природи самоактуалізації студентів. При цьому було показано, що самоактуалізація студентів у процесі професійної підготовки вимагає розвитку інтегративних здібностей особистості, які детермінують її успішну та ефективну реалізацію.

Л. Н. Корнєєва вважає виявлення структури суб'єктивного досвіду, співвідношення та ієрархію його елементів важливою умовою формування професійної діяльності [11].

Відомо, що процес розвитку нерівномірний за змістом (ми проводимо аналогію між процесами формування свідомості, самосвідомості в онтогенезі і самоактуалізацією під час навчально-професійної діяльності). Це дає змогу припустити існування етапів, стрибків у цьому процесі. Схема лінійного, позитивно спрямованого процесу не зможе описати інтегрального диференційовано-рівневого змісту і форм протікання самоактуалізації як чинника професійного становлення. Процес професійного становлення ми схильні розглядати *не лише як позитивно спрямований процес*, що складається з особистісного і професійного зростання, накопичення нових знань, умінь і трансформації старих (попередніх), а й як *суперечливий, різноспрямований процес*.

Розглядаючи тут навчально-професійну діяльність студента як провідну, зазначимо, що навчальна діяльність — досить неоднозначне поняття. Іноді навчальна діяльність розглядається як синонім навчання, навчання. Вона розуміється як особлива форма соціальної активності, способів предметних і пізнавальних дій. Згідно з В. В. Давидовим, "специфічною потребою і мотивом навчальної діяльності є теоретичне сприйняття дійсності і відповідні йому способи орієнтації". Особливість навчальної діяльності полягає в тому, що її результатом є зміна того, хто вчиться, а її зміст полягає в оволодінні узагальненими способами дій у сфері наукових понять [6, 98].

У цьому аспекті важливим є визначення самоактуалізації, за Г. О. Баллом, як поєднання сторін "внутрішньої свободи": "ціннісно-мотиваційної, яка охоплює систему істотних для даної особис-

тості цілей, цінностей і смислів, що визначають спрямованість її діяльності, — і інструментальної, до складу якої входять засоби реалізації цієї спрямованості, в тому числі фізичні, енергетичні, вольові якості, стиль поведінки, функціональні можливості, знання, способи дій у формі навичок, умінь і стратегій” [3].

Феномен самоактуалізації як студенти, так і викладачі часто пов’язують з успіхами у навчанні, оскільки навчання для них у цей період життєвого шляху є основним видом діяльності і головним виміром їхньої активності. З успіхами у навчанні пов’язуються і зміни в особистісній сфері. Успішність або неуспішність визначають подальшу долю майбутнього фахівця. Частково при цьому відповідальність перекладається на батьків і педагогів.

За оцінками окремих дослідників (Н. Ш. Валеева, Н. М. Пейсахов, М. Д. Дворяшина, Н. Г. Колізаєва та ін.), успішність студентів як у пізнанні, так і у спілкуванні пов’язана з розвитком практично всіх основних підструктур психіки: мотиваційної, інтелектуальної, вольової, емоційної [5].

Л. Г. Десфонтейнес показала, що студенти, зорієнтовані на отримання знань, необхідних у майбутній професійній діяльності, характеризуються почуттям обов’язку, цілеспрямованістю, силою волі, умінням мобілізувати свої зусилля у навчанні, низьким рівнем тривожності та інтернальністю [7]. У праці В. Г. Калашникова наводяться дані про те, що студенти, добре адаптовані до пізнавальної діяльності, мають найвищу самооцінку своїх пізнавальних здібностей. За даними вченого, добре адаптуються до пізнавальної діяльності студенти, які мають високий рівень концентрації та стабільності уваги, високі показники вербального інтелекту [9].

Дослідження А. Л. Гавриличева і Н. Ф. Лук’янової показали, що успішні студенти вирізняються більшою працездатністю; О. А. Конопкін і Г. С. Пригін встановили, що їм властиві впевненість у собі і наполегливість у досягненні мети, а також високий ступінь автономності [8]. У дослідженні М. П. Нуджіної та П. Д. Рабиновича встановлено залежність успішності студентів від їхніх особистісних якостей, виявлено, що успішних студентів вирізняють висока мотивація, прагнення до лідерства, високий рівень домагань і можливість до себе та оточуючих їх людей [16].

Дослідження, проведені Н. В. Солнцевою, показали, що при деякому зниженні рівня інтелектуального розвитку, зокрема деяких показників сприйняття, пам’яті, мислення, уваги, ерудова-

ності, широти пізнавальних інтересів, рівня володіння логічними операціями та ін., можлива компенсація за рахунок мотиваційних факторів [16]. Також нею виявлено прямий кореляційний зв’язок між спрямованістю на отримання знань і рівнем успішності студентів, водночас спрямованість на одержання професії не відбивається на результатах академічної успішності. Це інтерпретується у плані вибірковості інтересів студентів, які поділяють досліджувані дисципліни на “потрібні” і “непотрібні” для їхнього професійного зростання. Той факт, що деякі здібні студенти залишають ВНЗ тільки через небажання вчитися, може служити підтвердженням відомого положення про те, що важливою умовою успішної самоактуалізації студентів як реалізації потенційних можливостей особистості є їхня активність, спрямованість на певний вид діяльності.

Професіоналізацію особистості у вітчизняній психології досліджували в рамках теорії діяльності Ю. М. Забродін, О. А. Конопкін, А. Н. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, В. Д. Шадріков. До аналізу професійного становлення та розвитку особистості зверталися Е. А. Климов, І. С. Кон, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, Б. А. Федоришин. У літературі, присвяченій проблемам формування готовності до фахової діяльності та професійного становлення особистості (Г. О. Балл, Н. Л. Коломінський, М. І. Боришевський, М. І. Дяченко, С. Д. Максименко, В. А. Моляко), поняття “професіоналізація”, “розвиток, становлення, формування особистості фахівця”, “професійна ментальність”, “професійна компетентність”, “професійна майстерність” розкриваються у контексті факторної структури і категоріальних дефініцій самоактуалізації: *рівень психологічного здоров’я та емоційної врівноваженості особистості, міра прийняття особистістю соціальних і морально-етичних норм, міра вираження професійнозначущих особистісних якостей*.

В акмеологічних дослідженнях А. А. Деркач, Н. В. Кузьміної, А. П. Ситникова, Т. А. Ясіюкова та інших науковців процес професійного становлення особистості визначається як цілісний феномен із сукупністю компонентів суб’єктивного та об’єктивного характеру. А. А. Деркач і Н. В. Кузьміна вважають, що для досягнення “професіоналізму особистості” необхідні такі особистісні якості: інтелектуальні (мислення), моральні (поведінка), емоційні (почуття), вольові (здатність до самоуправління), організаторські (механізм діяльності).

Для нашого дослідження є цікавою позиція Н. Л. Руфової [15], яка вважає, що для успішно-

го оволодіння і здійснення діяльності особливе значення має не стільки рівень виразності окремих професійно важливих якостей особистості, скільки *характер взаємозв'язку між ними*. За умови існування тісних і позитивних взаємозв'язків більшості особистісних властивостей виникає процес їх взаємопідсилювання, при виникненні ж антагонізму між ними розвиток одних сторін особистості призводить до деградації інших, що унеможлиблює досягнення високого рівня самоактуалізації.

У цілому самоактуалізацію в процесі професійної підготовки студентів можна уявити як процес, що “стимулює перетворення професійної діяльності, який, у свою чергу, є однією зі спонукальних сил розвитку особистості” [17, 9]. При цьому розвиток особистості стимулює поглиблення уявлень про діяльність, відкриття в ній нових граней, нових форм. Змінюється структура професійної діяльності, її зміст, що, у свою чергу, сприяє подальшому особистісному зростанню — самоактуалізації.

У визначенні системи професійної підготовки ми виходимо з розгляду її як складного багатопланового і багаторівневого утворення, яке на етапі навчання готує суб'єкта до фахової діяльності. Самоактуалізація особистості студента виявляється при цьому як *інтегральна диференційовано-рівнева структура* з індивідуальною варіативністю та динамікою впродовж онтогенезу. Самоактуалізація студентів як феномен навчально-професійної діяльності виявляє себе у різних формах, тому для її емпіричного дослідження необхідні комплексна стратегія, застосування різних підходів і методів.

Теоретико-методологічний аналіз феномена самоактуалізації особистості дав нам змогу провестися реконструкцію його психолого-педагогічного змісту (феномен самоактуалізації у соціально-психологічному, мотиваційному, ціннісному та діяльнісно-опосередкованому аспектах), визначити особистісні властивості студентів як чинники успішності процесу самоактуалізації, визначити феномен самоактуалізації як інтегральний диференційовано-рівневий процес.

Тому ми припускаємо, що на процес самоактуалізації студентства істотно впливають усі вказані чинники. Іншими словами, ймовірно існує вагомий взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та особистісними властивостями студентів, які виявляються у комунікативній, мотиваційно-потребовій, ціннісній, операціональній та когнітивній сферах навчально-професійної діяльності.

Відповідно до цього ми вирішували такі завдання *констатуючого експерименту*: дослідити особливості самоактуалізації студентів у вимірі вікових і фахово-спрямованих параметрів; дослідити мотиваційну спрямованість навчально-професійної діяльності студентів в аспектах здобуття професійної майстерності та соціальної значущості професійного навчання; вивчити характер і зміст таких особистісних якостей студентів, що детермінують процес самоактуалізації: локалізацію суб'єктивного контролю, рівень самооцінки, особливості візуального мислення (категоріальну гнучкість, вербально-образну і візуально-образну оригінальність, конструктивну активність), інтелектуальний рівень особистості (швидкість протікання розумових процесів, наполегливість, зібраність під час мисленнєвих операцій), успішність навчально-професійної діяльності (показник ефективності академічної діяльності).

Відповідно до мети і завдань дослідження нами було створено методичний апарат, що дає змогу виокремити детермінантну роль особистісних властивостей студентів у структурно-функціональній моделі самоактуалізації майбутніх фахівців, яка містить потребово-мотиваційний, ціннісний, операціонально-гностичний та комунікативний компоненти.

Добираючи основний метод дослідження, ми керувалися наступними вимогами: необхідністю реалізації єдності структурного і генетичного підходів; необхідністю врахування місцезнаходження досліджуваних об'єктів у системі життєдіяльності досліджуваних, тобто метод має бути, з одного боку, науковим та об'єктивним, з іншого — придатним для розуміння незалежно від рівня і наукового досвіду досліджуваних. Цим вимогам цілком відповідає *психодинамічний підхід*, застосований у психоаналітичній теорії З. Фрейда, індивідуальній психології А. Адлера та аналітичній психології К. Юнга. У руслі нашого дослідження актуальною є їхня позиція стосовно тенденції індивіда до саморозвитку, змін, зростання та велика роль у цих процесах самопізнання. Особистість розглядається не ізольовано від соціальної системи і завдань особистісного зростання, а її розвиток не просто як досягнення цілісності “для самого себе”, а як процес, що має на меті ефективну взаємодію із середовищем і максимальне вираження себе в ньому.

Безпосередній доступ до ціннісної сфери особистості студента в рамках дослідження самоактуалізації як контекстуального феномена професійної підготовки забезпечує *гуманістичний підхід*,

пов'язаний з проблематикою особистісного зростання і найвиразніше поданий у гештальттерапії Ф. Перлза, теоріях самоактуалізації К. Роджерса, А. Маслоу та теорії інтенціональності Ш. Бюлер. Згідно з цим підходом феномен самоактуалізації певною мірою ідентифікується з поняттями креативності, захопленості певною справою.

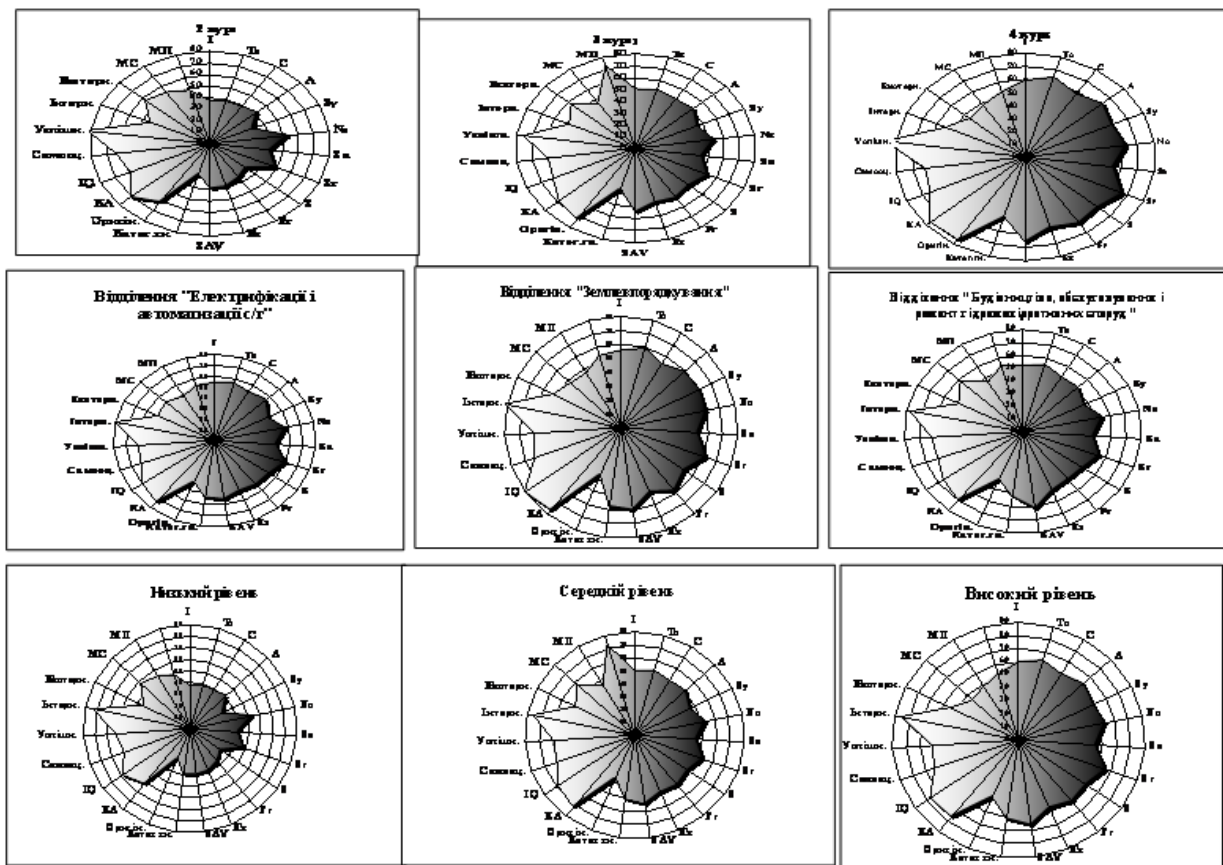
Дослідницькі методи у форматі *діяльнісного, особистісно-діяльнісного та системно-діяльнісного підходів*, що склалися у вітчизняній психології (Б. Г. Анан'єв, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, А. В. Петровський та ін.) також спрямовані на отримання даних для дослідження особливостей самоактуалізації з акцентом на суспільно-історичній природі особистості.

Таким чином, у нашій роботі використана комплексна дослідницька стратегія, що визначає весь цикл психологічного дослідження.

Науково-дослідна робота проводилася на базі Прилуцького агротехнічного технікуму. Дослідженням було охоплено 727 студентів віком від 16 до 22 років, з яких у констатуючому експерименті взяли участь 446 студентів, 280 — у формуючому.

Емпіричні дані свідчать про досить суттєву диференціацію показників за окремими шкалами самоактуалізації, за рівнями самооцінки, особливостями вияву локусу контролю, інтелектуальної мисленнєвої діяльності, креативності студентів. У ході статистичної обробки масиву даних було сформовано ще три підвибірки за параметром рівневої диференціації: студенти з низьким рівнем прагнення до самоактуалізації (НрСА), середнім (СрСА), високим (ВрСА).

Профільна оцінка усереднених показників самоактуалізації та особистісних властивостей унаочнює інтегральну природу феномена самоактуалізації (рисунок).

Профілі вияву особистісних властивостей у контекстуальній структурі самоактуалізації

Гармонійність чи дисгармонійність (ефективність або її відсутність) процесу самоактуалізації ми визначали шляхом співставлення профілів з

контурами кола чи правильного багатокутника. Що менше відхилення від "правильності" контурів профілю, то менше тенденції до негатив-

ної спрямованості, наявності перешкод, бар'єрів, дезінтегрованості у процесі самоактуалізації студентів у контексті вияву особистісних якостей. Слід відзначити, що всі профілі, крім 2-го курсу і низького рівня самоактуалізації, характеризуються певною симетрією між лівим сегментом (показники особистісних властивостей) і правим (показники самоактуалізації).

Так, згідно з нашими результатами, для 53,7 % досліджуваних найбільше спонукальне значення мають мотиви здобуття професійної майстерності у навчанні. Студенти, зорієнтовані на переваги такого типу навчальної діяльності, усвідомлюють пізнавальну діяльність як найістотніший спонукальний фактор.

Привертає увагу вибір студентів з низьким рівнем самоактуалізації на користь соціально-значущих мотивів, що зумовлено прагненням утвердити себе в соціумі, довести оточуючим їх людям, що ти чогось вартий, бажанням встановлювати міжособистісні контакти, бути серед однолітків, відвідувати заняття, готуватися разом до семінарів та екзаменів (тобто перебувати в колі юнацтва). “Я полюбляю перебувати в колі ерудованих, розумних однолітків”, “В технікумі цікаво і є можливість познайомитися з новими людьми”, – щось на зразок таких мотивувань наводять студенти в бесіді. Однак, незважаючи на те, що ці мотиви посідають лише друге місце серед мотивів, які спонукають студентів до навчальної діяльності, це не означає, що ними слід нехтувати і не розглядати їх як істотний спонукальний фактор.

Слід мати на увазі, що ці дані отримані методом опитувальників, і безумовно, суб'єктивний характер даних може дещо спотворювати реальну картину.

Уся ця статистика є свідченням недосконалості системи навчання, яка не зорієнтована на формування впевненості у перспективі майбутньої фахової діяльності. Під впливом розробленого нами мотиваційного тренінгу спостерігається позитивна динаміка мотивації професійної майстерності. Виконання вправ, спрямованих на актуалізацію позитивних емоцій щодо предмета практичної професійної діяльності (у нашому випадку це стосується дисципліни “Вирішення виробничих ситуацій”), здатне посилити пізнавальну професійну мотивацію. На наш погляд, значні можливості формування мотивації професійної майстерності можуть бути у структурі навчального процесу, навчальних курсів, що викладаються, тобто коли має місце безпосередня робота з нав-

чальним матеріалом. Однак психолого-педагогічні умови самоактуалізації майбутніх фахівців не зорієнтовані на розвиток мотивації професійної майстерності, на формування інтересу до процесу і змісту майбутньої фахової діяльності.

У ході аналізу професійної мотиваційної основи освітньої діяльності студентів виявлено, що необхідною, але недостатньо реалізованою умовою для досягнення студентом власних цілей самоактуалізації є наявність усвідомленого образу майбутнього результату професійної підготовки. Крім свідомих репрезентацій цілей самоактуалізації у професійному навчанні потрібна ще і спеціальна потреба у здійсненні цих цілей, інтерес, який формується власне, у професійній навчальній діяльності, що нею мотивується. У результаті цього інтерес стає стійким і грає роль стимулу, що актуалізує потенційні можливості особистості.

У досліджуваному процесі самоактуалізації студентів навчального закладу насторожує те явище, що на відділенні “Будівництво, обслуговування і ремонт гідромеліоративних споруд”, яке сьогодні втрачає статус актуального і престижного у свідомості студентства, за параметрами базової шкали “(Тс) Орієнтування у часі” та за шкалою “(Нс) Погляд на природу людини” відстежуються найнижчі показники (відповідно 55,5 і 54,3 %). Це дає підстави припустити існування таких негативних тенденцій у навчально-професійній діяльності студентів цього фахового спрямування: вразливість, невпевненість у собі, завищення рівня домагань, невротична заглибленість у колишні переживання, прагнення приховати своє справжнє ставлення до екзистенційних цінностей життя.

Дані досліджень за шкалою “(І) Автономність” (Внутрішня підтримка), як і за шкалою “(Тс) Орієнтування у часі”, містять основну інформацію про рівень самоактуалізації студентів. На жаль, в ієрархії середньостатистичних показників вони посідають не перші місця. Найвищий показник належить відділенню “Землепорядкування” (59,5 %), яке, на нашу думку, є найбільш успішним за всіма параметрами вимірюваних якостей студентів.

Досліджуючи локалізацію контролю студентів, вдалось з'ясувати, що питома вага респондентів з високим рівнем відповідальності за власне майбутнє становить 35,4 % (помірно та яскраво виражені інтернали), а тих, хто не готовий взяти на себе таку ношу, – 29,1 % (помірно та яскраво виражені екстернали).

Ми одержали суттєву диференціацію результатів дослідження у різних підвибірках за належ-

ністю до певного профілю навчальної діяльності (відділення). Проте у значної кількості студентів виражений зовнішній, екстернальний локус контролю (від 31,9 % респондентів відділення “Електрифікація і автоматизація с/г” до 33,6 % відділення “Будівництво, обслуговування і ремонт гідромеліоративних споруд”). Ця частина студентської молоді (а її питома вага становить 29,1 % усіх опитаних) не вірить у реальну можливість впливу на події власного життя і вважає, що саме зовнішні обставини визначають життєві стратегії та окреслюють майбутнє.

Інша, діаметрально протилежна категорія опитаних — це інтерналі. У них переважає внутрішній локус контролю. Таких 40,1 % респондентів у групах відділення “Землепорядкування”, 35,1 % в “Електрифікації і автоматизації с/г” і 30,2 % у підвибірці досліджуваних відділення “Будівництво, обслуговування і ремонт гідромеліоративних споруд”. Інтерналі впевнені у тому, що майбутнє знаходиться в їхніх руках, що вони здатні впливати як на власне життя, так і на перспективи розвитку своєї країни. Проте надто високий рівень інтернальності також небезпечний, бо веде до надмірного самозаглиблення, інтровертованості, самоізоляції. Можемо передбачити, що групи студентів, які належать до яскраво виражених екстерналів (8,1 %) чи яскраво виражених інтерналів

(15,2 %), можуть вважатись групами ризику. Адже як повна відмова від відповідальності за власне майбутнє, долю близьких, країни, так і надмірне самозаглиблення, доведена до крайності відповідальність за всіх і кожного, за майбутнє Вітчизни і Всесвіту можуть трактуватись як граничні стани особистості.

Зауважимо, що з метою підвищення самоактуалізації особистості як яскраво вираженим екстерналам, так і надто самозануреним інтерналам необхідна психологічна допомога в гармонізації локусу контролю.

Якщо проаналізувати загальні тенденції у виявах самооцінки студентської молоді, то можемо помітити, що загальна кількість опитаних, що мають адекватну самооцінку, склала 30,6 %, а загальна кількість респондентів, схильних до заниженої самооцінки, — 29,4 %. Групу ризику, на нашу думку, становлять 27,4 % студентів із трьох підвбірок досліджуваних. До неї належать респонденти із загостреними ознаками як завищеної самооцінки, що стимулює вияви екстернального локусу контролю, так і заниженої самооцінки, що зумовлює розвиток комплексу меншовартості.

У дослідженні креативності студентів інформативними виявилися показники категоріальної гнучкості, конструктивної активності та оригінальності (таблиця).

Показники рівня креативності студентів Прилуцького агротехнічного технікуму (%)

Показник	2-й курс	3-й курс	4-й курс	Рівень самоактуалізації			Відділення “Ел”	Відділення “Зем”	Відділення “Буд”
				низький	середній	високий			
Категоріальна гнучкість	33,6	36,0	52,3	27,4	36,1	47,3	41,6	36,8	41,4
Оригінальність	76,3	71,9	71,7	60,5	71,2	76,0	73,2	76,4	69,1
Конструктивна активність	70,7	74,6	70,9	70,1	67,9	76,8	70,2	80,4	65,1

Примітка. “Ел” — “Електрифікація і автоматизація с/г”; “Зем” — “Землепорядкування”; “Буд” — “Будівництво, обслуговування і ремонт гідромеліоративних споруд”.

Нормальність розподілу показників креативності підтверджена за Lilliefors ($P < 0,01$). Лівостороння асиметрія свідчить про середні значення, що з’являються частіше, із загальною тенденцією до значень нижче середнього, про те ж свідчить і центральна тенденція.

Інформативними виявилися показники категоріальної гнучкості, конструктивної активності та оригінальності. Показник “категоріальна гнучкість” свідчить про багатство процесів семантизації візуальних вражень на основі підключення словесно-категоріального знання; показник “конс-

структивна активність” — про операціональні характеристики візуального мислення, пов’язані із ступенем складності і розмаїтості виконуваних перетворень, оскільки тут студент не тільки трансформує вихідну перцептивну основу, а й доповнює її візуальними елементами, що витягуються із змісту зорової пам’яті; показник “оригінальність” — про творчі можливості візуального мислення.

Таким чином, одним з важливих напрямів удосконалення освітньої навчально-професійної діяльності вищого навчального закладу має стати перехід від навчання у вигляді системи знань,

умінь і навичок в їх класичному розумінні до особистісних характеристик, які все більше виступають у ролі безпосередніх чинників самоактуалізації майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки та детермінують оптимізацію психолого-педагогічних умов її ефективного здійснення.

В основі ефективної та успішної самоактуалізації студентів у процесі професійної підготовки лежить оптимальне поєднання стимулюючих чинників впливу на особистість майбутнього фахівця (мотиваційна спрямованість на здобуття професійної майстерності, локалізація суб'єктивного контролю в інтернальній зоні, адекватна самооцінка, високі показники успішності в навчальній діяльності, конструктивна активність, оригінальність, категоріальна гнучкість мислення).

Література

1. Адлер А. Понять природу человека. — СПб.: Гуманитарное агентство "Академический проект", 1997. — 256 с.
2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: В 2 т. — М.: Педагогика, 1980.
3. Балл Г. О. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти // Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — № 9.
4. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. — Рівне, 2003.
5. Гурин Г. П. Смысловые образования личности в период ранней взрослости (на материале исследования студентов): Дис. ... канд. психол. наук. — М., 1990. — 200 с.
6. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. — М.: Педагогика, 1996. — 240 с.
7. Десфонтейнес Л. Г. Ценностные ориентации на различных этапах развития личности: Дис. ... канд. психол. наук. — СПб., 1995. — 148 с.
8. Икрин Г. В. Особенности учебной деятельности и профессиональное развитие личности студента: Дис. ... канд. психол. наук. — Пермь, 1998. — 256 с.
9. Калашников В. Г. Динамика взаимосвязи самосознания, профессиональной направленности и ценностных ориентаций студентов педагогического вуза: Дис. ... канд. психол. наук. — М., 1998. — 225 с.
10. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): Моногр. — К.: МАУП, 2000. — 286 с.
11. Корнеева Л. Н. Профессиональная психология личности. — М.: Наука, 2000. — 179 с.
12. Маслоу А. Психология бытия: Пер с англ. — К.: Ваклер, 1997. — 304 с.
13. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. — М.: Педагогика, 1986. — 256 с.
14. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / Под общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. — М.: Издат. группа "Прогресс", "Универс", 1994. — 480 с.
15. Руфова Н. Л. Психологические условия адаптации молодых специалистов к современному рынку труда (на примере психолого-педагогических профессий): Дис. ... канд. психол. наук. — М., 1998. — 156 с.
16. Солнцева Н. В. Динамика изменений мотивационной структуры студента в процессе обучения: Дис. ... канд. психол. наук. — М., 1999. — 184 с.
17. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе профессионализации // Вопр. психологии. — 1997. — № 2. — С. 88–93.
18. Фромм Э. Человек для себя: Пер. с англ. — Минск: Коллегиум, 1992. — 253 с.
19. Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности (основные положения исследования и применения). — СПб.: Питер Пресс, 1997. — 608 с.

Розглянуто особливості самоактуалізації особистості студента під час професійної підготовки у руслі діяльнісного, особистісно-діяльнісного та інноваційно-діяльнісного підходів на матеріалі дослідження соціально-психологічного, мотиваційно-потребового, ціннісного та діяльнісно-опосередкованого компонентів.

Рассмотрены особенности самоактуализации личности студента во время профессиональной подготовки в русле деятельностного, личностно-деятельностного, и инновационно-деятельностного подходов на материале исследования социально-психологического, мотивационно-потребностного, ценностного и деятельностно-опосредованного компонентов.

Clause contains the results of research selfactualization as integrated different-levels of a phenomenon of academic-professional activity of the students are submitted. The mechanisms of activation selfactualization of the students in a context determinant of a role personal of properties of the students are concretized.

Надійшла 27 вересня 2007 р.